

a hitelesen ható környezetbe ágyazottan lehetséges igazán életre kelteni, esetenként elhitetni akár a hihetetlent, sőt a lehetetlent is. Legalábbis az epikus műfajok esetében. Mert drámai művé, színpadi alkotássá, úgy tesszük, így is válhatna, talán Kertész tollán is. Feldolgozásától, alapvető beállításától függően komor hangulatú, súlyos etikai dilemmákat feszegető párbeszédre épülő tragédiával éppúgy, mint groteszk hangvételű „véres komédiává”. Ebben a formájában azonban, éppen a benne rejlő nagy lehetőségek miatt, elolvasása után valahogy kielégületlenek maradunk, s ugyanazért érezzük a két kisregény közül mégis az elsőt sikerültebbnek.

Magát a kötet egészét viszont alapjában véve érdekesnek, sok szempontból elgondolkoztatónak is, de mégsem túl jelentősnek. Olyannak, amely inkább csak az író ezután várható művei tekintetében kelt reményeket.

VARGA Zoltán

EGY VERSELEMZÉSI MÓDSZERRŐL

Németh G. Béla: *11 vers, Verselemzések, versértelmezések*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1977

„A kötetet elsősorban érettebb diákoknak, egyetemi hallgatóknak s méginkább középiskolai tanártársaimnak szántam” — írja könyvének utószavában Németh G. Béla —, pontosan meghatározva ezzel azt, amit minden műelemzés egyik alapkövetelményének tekint. „Az irodalmi értékezőt — írja *Mű és személyiség* című, 1970-ben megjelent tanulmánykötetében — kezdettől fogva közvetítőnek fogtam föl a mű és közönsége között a szolgálatában, akinek modorát a MIT, a KINEK s a MIKOR kérdésének kell megszabnia.” Németh G. Béla e kötetének verselemzései nem friss megjelenésűek, folyóiratokban és önálló kötetben is napvilágot láttak már, de jelentősek, mert így, verselemzések gyűjteményébe szedve valóban a legközvetlenebb útmutatók lehetnek azoknak, akiknek a szerző szánta őket. Jelentőségük és, a szó legteljesebb értelmében vett, időszerezésük abból ered, hogy, Németh G. Béla pontos megállapítását idézve, „a versinterpretációk nagyobb része esztétikai elemzés nélkül volt, s jelentékeny részben ma is az”. (*Literatúra*, 1975/1) S ez ma sem vesztett sajnálatos érvényéből. A műértelmezések zömmel ma is inkább a mű ürtügyén szólnak valamiről, ahelyett, hogy a műalkotás autonóm egésze képezné tárgyukat.

Németh G. Béla e kötetét méltatva alapvető feladatunk, hogy magát a módszert vegyük szemügyre. Túl a közvetítői szándék és a konkrét

interpretációkban megvalósított elemzői gyakorlat közötti pontos megfelelésen — jelentőségét legteljesebben akkor mérhetjük fel, ha az elemző intellektusnak arra a „mutatványára” összpontosítunk, hogy magából a szigorúan konkrét verselemzésből hézagatlanul, minden általánosító mellébeszélés nélkül ragadja meg az interpretált költeménynek azt a sajátosságát, amely nemcsak az adott esetben, hanem általánosan is a legmagasabb szinten megvalósított esztétikum lényege a költészetben, illetőleg negatívban: azt, ami mindenkor a költészet hiányát, „napfogyatkozását” jelzi az elemzett vers, illetőleg a költészet egészén belül is. Persze csak látszatra mutatvány e verselemzési módszer. Valójában következetes megvalósítása annak a műértelmezési elvnek, amely az egyetlen adekvát módját jelentheti bármely irodalmi mű interpretációjának, s amelyet maga Németh G. Béla lényegretörő tömörséggel a következőképp fogalmaz meg: „Az elemzésnek elengedhetetlen követelménye, hogy a kitűzött szakcél szemszögéből, s az illető anyag létezési tulajdonságának alapján menjen végbe.” Még közelebbről: minden műértelmezést meg kell előznie a mű „személyes, anyagi intuíciós befolyásának, elemzés ezt nem pótolhatja”, de minderről az interpretáló csak „tárgyas igazolási eljárás” révén adhat számot, az irodalomtudomány sajátosságából eredően csak így szolgáltatathat hiteles felismeréseket magáról a műről.

Ha a kötetben szereplő verselemzések keletkezési időpontját szem előtt tartjuk, továbbá azokat a kitételeket, amelyek a strukturalista elemzés-módszernek az irodalomtudomány területén való alkalmazási lehetőségeire és korlátaira vonatkoznak, nyilvánvalóvá válik, hogy ezeknek a ma már részben fölösleges kitérőknek az alapját a hatvanas évek végén bonyolódó strukturalizmus-vita képezi és indokolja. S föltehetően néhány olyan korabeli „strukturalista” elemzés, amely vulgarizálta e módszer nyilvánvaló eredményeit. Németh G. Béla elemzés-módszere felhasználja „bizonyítási eljárása” során azt, ami e módszer valóban elévülhetetlen értékeit képezi, de szervesen beleépíti a maga interpretációs módszerébe. Abszolutizálásának ellenében frappáns pontossággal fogalmazza meg: „... az elemzés önmagában sohasem lehet cél, hanem csak eszköz. Valaminő értelmzés; valaminő interpretáció eszköze. (...) A tudományos igényű értelmzés a keletkezéstörténetet és kortörténetet éppen úgy nem nélkülözheti, mint azt, hogy az értelmező kellő intuícióval rendelkezék és valódi élménye legyen a versről.”

Versértelmezéseink gondolatgazdagságát, szuggesztív erejét egyfelől az adja meg, hogy egy-egy konkrét vers esztétikai megvalósultságára figyelve főbb vonalakban felrajzolja az illető vers keletkezési idejének konkrét művelődéstörténeti, filozófiai, illetőleg tudattörténeti miliójét, kitér röviden a költő némely életrajzi mozzanataira is, ám minden egyes „bizonyítási eljárásában” a vers öntörvényűségét igazolja, elemzéseiben mindenkor az igazolódik be, hogy a kortörténet és keletkezéstörténet, s főképp a költő biográfiája csak külső foglalata lehet a versnek — nem

esztétikai minőségeihez kötődik, hanem „korjellemző jelenségként”, „attitűdfajtaként” való megragadásához szolgált adalékokat. Éles különbséget téve a biografikusság és a személyesség között, amely ma is eleven, rossz hagyománya a verselemzésnek és kritikának, Németh G. Béla pontosan rámutat arra — s ez már közvetlenül kötődik a vers esztétikai minőségeire vonatkozó „bizonyítási eljáráshoz” —, hogy a költő konkrét életútja ugyan „kölcsonzi anyagát, mozzanatait, de tárgyát, alakját, szerkezetét nem”. „Az illető anyag létezési tulajdonságainak” vizsgálatán alapuló elemzésmódszere mindenekelőtt azt igazolja, hogy nincs esztétikailag magas szintű vers, amely valamilyen formában ne volna a költőnek önnön biografikus én-jén való fölülemelkedésének produktuma. Beleértve természetesen nemcsak a szubjektív, hanem az objektív meghatározó jegyeket, körülményeket is. S ez korántsem jelenti az összefüggés tagadását. Elképzelhetetlen is lenne. A biografikus elemeknek az esztétikai megformálhatósághoz szükséges átminősülését jelenti. Más szóval: esztétikai elemzés tárgyát csak a vers „személyessége” képezheti. A saját életanyaga „létállapottá”, „létélményé”, „életállapottá”, „egy magatartás megformálódásának gondolatai élményévé” átminősülve szerveződhet csak esztétikai értéké. Illetőleg, hogy egy versben leírt léttörténet a költő „... életrajzi énjéé-e vagy egy »fiktív«, egy »műalkotás én-é-e, lényegében közömbös kérdés”.

Németh G. Béla irodalomtörténeti munkásságának ismeretében magától értetődőnek látszik, hogy verselemzéseinek tárgyát kivétel nélkül elmúlt korok költőinek egy-egy költeménye képezi. Tényleges esztétikai élményé eleveníteni-forróítani egy Balassi-verset, egy Kölcsey- vagy Vajda János-verset — lévén az esztétikai minőség eredendően nem változatlan, állandó kategória — elsőrangú küldetése az irodalom szolgálatában. Am ha az irodalmi értekezés e műfaját legteljesebb lényege szerint gondoljuk át, tehát „közvetítőnek, mű és közönsége kettős szolgálatában” — ahogyan maga Németh G. Béla határozta meg —, épp elemzésmódszerének kiemelkedő színvonala miatt támad hiányérzetünk, amiért e kötet egyetlen, napjainkban keletkezett vers interpretálását sem foglalja magában. *A költészet jelen ideje, e jelen idő eleven bizonytalansága, a távlatteremtés, teljesebb áttekinthetőség objektív lehetetlensége, noha a tévedések fokozott kockázatával jár, mégis, vagy épp ezért, az „értelem keresésének” legintenzívebb változata. Különösképpen az lehet a versinterpretáló számára, aki a verselemzés végső célját annak megragadásban látja, hogy „milyen értéket képvisel az életértékek között a vers esztétikai értéke”.

JUHÁSZ Erzsébet